

Edita Čavić

GRAMATIČKA KOHEZIJA TEKSTA I NASTAVA STRANIH STRUČNIH JEZIKA¹

UDK 801.8:801.5:372.8:800.866

Referat sa znanstvenog skupa Primljen 15. 11. 1983.

Na komunikativnu kompetenciju, kao krajnji cilj savremene nastave stranih stručnih jezika, utiče mnogo činilaca², među kojima sposobnost razumevanja gramatičkih kohezivnih sredstava teksta zauzima značajno mesto. Gramatička kohezija teksta nije ništa drugo nego skup gramatičkih mogućnosti jednog jezika u postizanju tekstualnosti, gramatički potencijal koji piscu ili govorniku stoji na raspolaganju. To je, u stvari, semantički odnos između dva elementa unutar nekog teksta i to takav odnos u kome je jedan elemenat neophodan za interpretaciju drugog. Ovaj odnos nije vezan za rečenicu, već može da se realizuje u okviru paragrafa ili čitavog teksta.³ Za postizanje gramatičke kohezije, piscu ili govorniku stoje na raspolaganju različita sredstva koja u isto vreme predstavljaju i označivače specifičnih odnosa među elementima u tekstu. Sva ta sredstva mogu se svrstati u četiri osnovne kategorije gramatičke kohezije teksta: referenciju, supstituciju, eliptiku i konjunkciju.⁴ Svaka od ovih kategorija sadrži veći broj tipova specifikovanih pomoću označivača. Tako, na primer, referencija podrazumeva personalnu referenciju, demonstrativnu referenciju i komparativnu referenciju. Personalna referencija obuhvata referenciju sa *he, she, it, they* itd. Demonstrativna referencija obuhvata referenciju sa *this, that, here, there* itd. dok komparativna obuhvata referenciju sa *such, similar, different* itd.

Iz obilja tipova gramatičke kohezije odlučili smo da za predmet ovog saopštenja uzmemo razmatranje tri tipa referencije u engleskom jeziku: personalnu referenciju sa *it*, demonstrativnu referenciju sa *this* i demonstrativnu referenciju sa *that*. Cilj nam je da ukazivanjem na specifičnost odnosa unutar ova tri tipa istaknemo probleme razumevanja tih odnosa i, kada se radi o nastavi stranih stručnih jezika, značaj koji razvijanje sposobnosti razumevanja tih odnosa može da ima u procesu sticanja komunikativne kompetencije uopšte. Na kraju ćemo pokazati i neke od načina kojima se može doprineti razvijanju sposobnosti razumevanja ova tri tipa referencije.

Svi primeri, kako tipova referencije tako i vežbanja koja se mogu koristiti u razvijanju sposobnosti razumevanja ovih tipova, uzeti su iz oblasti stručnog engleskog jezika u informatici⁵ koji je i poslužio kao osnov za ovaj prikaz.

Kao kategorija gramatičke kohezije teksta, referencija podrazumeva takav odnos između dva elementa u tekstu, u kome jedan elemenat, označivač referencije, dobija semantičku interpretaciju tek u odnosu na drugi elemenat

¹ Ovaj rad je saopšten na Simpozijumu »Gramatika u nastavi maternjeg i stranog jezika« održanom u organizaciji Društva za primenjenu lingvistiku SR Srbije, novembra 1983.

² Više o komunikativnoj kompetenciji i činilcima koji utiču na nju videti: *Widdowson*, 1978, 144.

³ O gramatičkoj koheziji videti: *Halliday*, M. A. K., and R. *Hasan*, 1976, 6—19.

⁴ *Ibid.*, 6.

⁵ Svi primeri su uzeti iz knjige: *Čavić*, 1983.

svog referenta.⁶ Odnos između označivača referencije i referenta može biti anaforičan ili kataforičan u zavisnosti od položaja u tekstu. Anaforičan odnos pretpostavlja da se referent nalazi ispred označivača, odnosno da mu prethodi. S druge strane, kataforičan odnos pretpostavlja da se referent nalazi iza označivača, odnosno da ga sledi. Kako je anaforičan odnos zastupljeniji u tri tipa referencije koji predstavljaju predmet ovog prikaza, mi ćemo se uglavnom na njemu i zadržati.

Pogledajmo sledeće primere:

- (1) A computing system can read data from hundreds of punched cards in one minute, or type out information at the rate of hundreds of lines per minute. *It* can store millions of letters and numbers, ready for retrieval.
- (2) The problem program is written to solve a specific, local problem. *This program* is entered into the computer, usually with the related data, and instructs the machine to perform mathematical calculations, read data cards, write information on the line printer, store data, etc.
- (3) Rather than assigning a particular machine address to an operand, the programmer gives a symbolic name to a location. He then labels the location by *that name*.

(1) Primer (1) služi kao ilustracija za personalnu referenciju sa *it*. Ovdje se u funkciji označivača referencije nalazi personalna zamenica *it* koja svoje značenje dobija tek u odnosu na referenta, u ovom slučaju *a computing system*. Odnos između označivača *it* i referenta *a computing system* je anaforičan, odnosno, referent prethodi označivaču. Primere ovog tipa referencije u kataforičnom odnosu nismo našli u ispitivanom jezičkom korpusu.

Primer (2) je dat kao ilustracija za demonstrativnu referenciju sa *this*. Ovaj tip karakteriše prisustvo demonstrativa *this*⁷ kao označivača. Referent je u slučaju primera (2) *the problem program*. Odnos između označivača i referenta je takođe anaforičan. Kod ovog tipa referencije našli smo i jedan primer kataforičnog odnosa, no o njemu ćemo nešto više reći docnije.

Ilustraciju za treći tip referencije, za demonstrativnu referenciju sa *that* predstavlja primer (3). Specifičnost ovog tipa referencije je demonstrativ *that* u funkciji označivača. Referent u ovom primeru, koji daje semantičku interpretaciju demonstrativu *that*, je *a symbolic name*. I ovdje je odnos između označivača i njegovog referenta anaforičan. Kataforičan odnos nije prihvatljiv kod ovog tipa referencije u engleskom jeziku.

Sva tri navedena primera ilustruju situacije u kojima se kao referenti javljaju pojedini objekti ili pojmovi, odnosno u kojima je referent izražen jednom imeničkom frazom. Čini nam se da, koliko god ove situacije bile značajne, one, uglavnom, ne prčinjavaju veliku teškoću u razumevanju. Stvarni razlog zbog koga smo se opredelili za razmatranje ova tri tipa referencije predstavljaju druge situacije koje, po našem mišljenju, mogu da prčinjavaju probleme i neophodno im je posvetiti stalnu pažnju u okviru nastave i učenja

⁶ O referenciji videti više: Halliday, M. A. K., and R. Hasan, 1976, 31—87.

⁷ Pod »demonstrativom« u ovom saopštenju smatraju se demonstrativna zamenica i demonstrativni determinator.

engleskog kao stranog stručnog jezika. O kojim se to situacijama zapravo radi, pokazaće sledeći primeri:

- (4) The computer performs multiplication as a series of addition problems and division as a series of subtraction problems. *It* is more efficient for the machine.
- (5) Another section of the CPU is designed to perform mathematical calculations, compare numeric and nonnumeric values, and make decisions. *This* is done with sophisticated electronic circuitry, called gates and registers.
- (6) A program might also be structured as a set of subroutines linked by coding in the main program. *That* permits the logic of the program to be expressed more clearly and aids in the coding and testing of the program.

Kao što pokazuju primeri (4), (5) i (6), reč je o situacijama u kojima se kao referenti ne javljaju samo pojedinačni objekti, osobe ili pojmovi već čitavi procesi ili činjenice izraženi jednom ili više klauzula. Takvi odnosi između označivača i referenata nazivaju se proširenom referencijom i nije teško zamisliti koliko nerazumevanje ovih odnosa može da ugrozi razumevanje jednog teksta. *Halliday* i *Hasanova* smatraju da proširena referencija, koja je karakteristična za ova tri tipa, predstavlja jedno od glavnih kohezionih sredstava u engleskom jeziku.⁸ Vratimo se sada na primere.

Primer (4) ilustruje proširenu personalnu referenciju sa *it*. Ovde označivač *it* kao referenta ima čitav proces *of performing multiplication as a series of addition problem and division as a series of subtraction problems*. Odnos između označivača i referenta je anaforičan.

Ilustracija proširene demonstrativne referencije sa *this* data je u primeru (5), u kome označivač *this* ima za referenta čak tri procesa, odnosno: *performing mathematical calculations, comparing numeric and nonnumeric values, and making decisions*. I u ovom slučaju je odnos između označivača i referenta anaforičan. Međutim, kao što smo već napomenuli, našli smo i jedan primer proširene demonstrativne referencije sa *this* u kataforičnom odnosu. Pogledajmo primer (7):

- (7) And remember *this*: The program must always be tested before running.

U ovom primeru, označivač *this* za referenta ima činjenicu da *the program must always be tested before running*. Označivač se nalazi ispred svog referenta i da bi *this* dobio semantičku interpretaciju, mora se imati uvid u tekst koji sledi.

Da se vratimo primeru (6) koji služi kao ilustracija proširene demonstrativne referencije sa *that*. Označivač *that* nalazi se u anaforičnom odnosu sa svojim referentom — procesom *of the structuring of a program as a set of subroutines linked by coding in the main program*.

Smatramo da uz sve što smo do sada rekli nije potreban nikakav daljnji komentar o značaju ovih tipova referencije i potrebi njihovog sistematskog uvežbavanja. Zadovoljićemo se time da još samo pokažemo dve vežbe koje

⁸ Halliday, M. A. K., and R. Hasan, 1976, 67.

moгу da doprinesu razvijanju sposobnosti njihovog razumevanja. Obe vežbe pretpostavljaju odgovarajući stručni tekst koji se prezentira studentima i u kome se nalaze primeri iz vežbi.

Vežba 1

What do the underlined words in these sentences refer to?

1. *It* is more efficient for the machine. (Primer 4)
2. He then labels the location by *that name*. (Primer 3)
3. *This* is done with sophisticated electronic circuitry, called gates and registers. (Primer 5)

Vežba 2

1. In sentence 4, *it* refers to:
 - (a) the computer
 - (b) multiplication and division
 - (c) the process of performing multiplication and division as a series of addition and subtraction problems
2. In sentence 3, *that name* refers to:
 - (a) a location
 - (b) a symbolic name
 - (c) a particular machine address
3. In sentence 5, *this* refers to:
 - (a) the process of performing mathematical calculations, comparing numeric and nonnumeric values, and making decisions
 - (b) the design of another section of the CPU
 - (c) mathematical calculations

LITERATURA

- Brumfit, C. J., and K. Johnson, eds., *The Communicative Approach to Language Teaching*, Oxford University Press, Oxford, 1979.
- Čavić, E., *Engleski jezik u informatici*, Naučna knjiga, Beograd, 1983.
- Halliday, M. A. K., and R. Hasan, *Cohesion in English*, Longman, London, 1976.
- Mackay, R. and A. Mountford, eds., *English for Specific Purposes; A Case Study Approach*, Longman, London, 1978.
- Mackay, R., Barkman, B., and R. R. Jordan, eds., *Reading in a Second Language*, House Publishers, Inc, Rowley, Massachusetts, Newbury, 1979.
- Widdowson, H. G., *Teaching Language as Communication*, Oxford University Press, Oxford, 1978.

GRAMMATICAL COHESION AND TEACHING SCIENTIFIC ENGLISH

Summary

Comprehension of grammatical cohesion is an important factor in communicative competence. The aim of this paper is to discuss three devices of grammatical cohesion in scientific English, namely: personal reference with *it*, demonstrative reference with *this* and demonstrative reference with *that*. Being rather frequent in scientific English, these three cohesive devices are considered crucial for achieving textuality. Special attention is paid to extended reference, which is the common characteristic of these three types. In addition, two exercises for developing contextual reference skills are given.